

UN FRAGMENT ARHITECTURAL CERAMIC, CU OVE, LA HISTRIA

Deși data întemeierii Histriei rămîne a fi determinată cu precizie de ordinul anilor¹, existența ei în prima jumătate a secolului al VI-lea este un fapt relativ bine documentat, în special pe baza analizei fragmentelor de vase ceramice. Din păcate, vestigiile activității desfășurate în colonia vest-pontică pe tărîmul arhitecturii sînt mai degrabă rare², mai cu seamă pentru epoca greacă și, în orice caz, foarte rar de asemenea natură încît să poată constitui baze certe pentru restituiri convingătoare.

Dacă în ceea ce privește posibilitatea de a evoca aspectul clădirilor și ansamblurilor situația este dificilă, nu putem decît să ne exprimăm satisfacția pentru faptul că în cursul campaniilor succesive de săpături au apărut cîteva fragmente arhitecturale, a căror examinare este de natură să conducă la concluzii mai cuprinzătoare decît cele ce pot încheia, de obicei, un studiu analitic efectuat asupra unor asemenea documente.

Dorind să revenim, cu alt prilej, mai pe larg asupra concluziilor pe care le impune existența fragmentelor arhitecturale din această perioadă, ne vom mulțumi să restrîngem cadrul acestui studiu la prezentarea unuiu dintre cele mai interesante asemenea fragmente.

Găsit cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate în 1951 în imediata vecinătate a laturii de vest a templului A din zona sacră a Histriei³, fragmentul este păstrat în Muzeul regional Constanța, sub nr. inv. 3997 (fig. 1).

Placa, grav mutilată, păstrează încă pe latura sa îngustă resturile unui șir de ove și ale unui rînd de perle, avînd azi dimensiuni maxime : 15,2 cm lungime, 11,9 cm înălțime și 12,8 cm adîncime păstrată.

¹ Em. Condurachi, *Histria I*, p. 16—17; P. Alexandrescu, *Autour de la date de la fondation d'Histria*, în *Studii clasice*, 4, 1962, p. 49—69; S. Dimitriu, *Tot despre data întemeierii Histriei*, în *SCIV*, XV, 1964, 2, p. 251—256.

² M. Coja, *L'artisanat à Histria du VIe au Ier siècle av. n. è.*, în *Dacia*, N. S., VI, 1962, p. 116.

³ D. M. Pippidi, *Șantierul Histria, raport preliminar*, în *SCIV*, III, 1952, 1—2, passim.

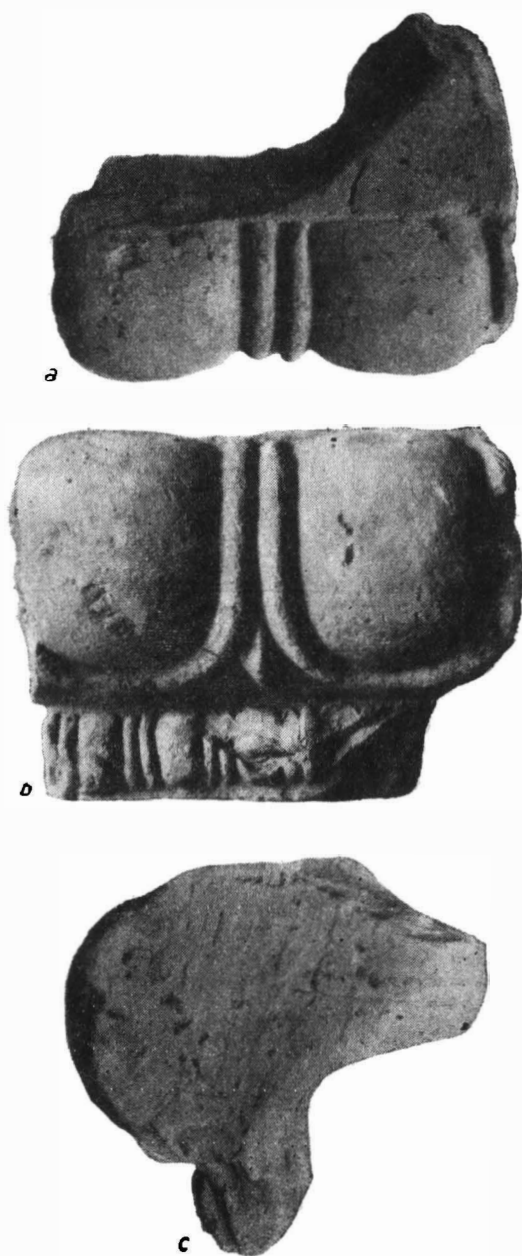

Fig. 1.— Fragment ceramic cu ove. *a*, vedere de sus; *b*, vedere de față; *c*, vedere de profil (Fotografiile executate de autor).

Pasta, densă și uniform arsă, are o culoare ocru-roz. Se poate distinge încă, în secțiunea fracturată, datorită fisurilor produse la ardere, succesiunea introducerii straturilor de argilă în matriță. Se pot observa de asemenea, pe suprafața concavă interioară, pe planul terminal (fig. 1c) și pe planul inferior al listelului decorat cu perle, urmele degetelor care au presat pasta, precum și urmele instrumentelor care au servit la eliminarea excesului de materie primă. Alte urme, păstrate pe ove (fig. 1a, 1b), ne fac să credem că suprafața lor a fost netezită suplimentar înainte de introducerea în cuptor.

Nu se disting orificii pentru cuiele de fixare, fapt ce s-ar putea datora nu numai absenței acestora, dar și dimensiunilor reduse ale fragmentului, care nu a mai păstrat nici un asemenea dispozitiv. Se relevă însă, atât pe suprafața ovelor, pe planul terminal, cât și pe suprafața concavă interioară, urme negricioase, prezentînd un aspect de metal oxidat, pe care noi le interpretăm ca resturi ale plumbului cramponelor, topit de incendiul ce va fi pus capăt existenței edificiului din care făcea parte elementul decorativ. Am avut prilejul să constatăm o situație analogă cu prilejul restaurării pe care am executat-o asupra fragmentelor unui capitel ionic încă inedit, provenit de asemenea din zona sacră a Histriei.

Piesa nu conservă decît slabe urme de policromie: citeva urme de culoare roșie pe bordura ovelor și pe săgeată,

precum și palide vestigii ale cuvertei albe, aplicată pe suprafața ovelor propriu-zise; în sfârșit, credem noi, suficiente resturi de culoare pentru a ne permite să afirmăm că perlele erau colorate alternativ în roșu și alb.

Văzute de față, ovele se încadrează în dreptunghiuri de 58×80 mm (fig. 1b) și prezintă în plan (fig. 1a) o curbă puțin accentuată (săgeata $\frac{10}{55}$ mm). Ele se desfășoară pe o mulară cu un profil aproape

semicircular, al cărui punct terminal inferior este ușor proeminent în raport cu limita sa superioară (fig. 1c); aceeași caracteristică poate fi regăsită în profilul mularii pe care se desfășoară șirul de perle. Bordura ovelor este de secțiune aproape semicirculară și de grosime uniformă. Săgeata, tetraedrică, nu se înalță mai sus decât $1/3$ din înălțimea mularii.

În ce privește registrul de perle, elementele care-i constituie decorul nu se axează în raport cu cele ale registrului superior, cu ove. Proiecția octogonală a perlelor are o formă dreptunghiulară, cu axa mare verticală, elementele fiind separate de două discuri, ușor spațiate.

Concavitățile posterioare a profilului nu acuză o curbă geometrică definită, rezultat datorit, după toate probabilitățile, faptului că, matrița fiind deschisă în această parte, curba a fost determinată prin simplă modelare manuală.

Se poate constata, fără a putea găsi o explicație convingătoare, că planul superior al piesei formează un unghi de $7^{\circ}30'$ în raport cu planul inferior al listelului cu perle.

Nu avem nici un element care să ne permită a avansa vreo ipoteză asupra dimensiunilor pe care le va fi avut placa ornamentală în ansamblul ei.

Deși la o primă privire, urmare a relei stări de conservare și datorită dimensiunilor sale reduse, fragmentul în cauză pare a avea o însemnătate redusă, interesul pe care-l prezintă crește considerabil, dacă ținem seama de raritatea pieselor arhitecturale arhaice descoperite până acum la Histria.

În căutarea unor analogii convingătoare pentru datarea piesei, ne-am îndreptat atenția, cum era și firesc, spre centrele ioniene.

Mulțumindu-ne a evoca, în trecere, unele exemple celebre de *kymation* ionic, ca acelea oferite de *kymatia* capitulurilor Artemisionului din Efes, a Apollonului din Naukratis sau a coloanei Naxienilor din Delfi ⁴, reluate și în alte centre ⁵, exemple asemănătoare cu cel histrian ca aspect al ovelor și ca profil, toate databile din al doilea sfert al secolului al VI-lea î.e.n., ne vom opri mai atent asupra exemplelor oferite de centrul milesian însuși, centru cu care Histria a întreținut relații dintre cele mai strânse încă de la începutul existenței sale ⁶.

⁴ W. B. Dinsmoor, *Architecture of ancient Greece*, ediție revăzută fig. 48, fig. 47, pl. XXXIII.

⁵ De pildă : Paros, *Chronique des fouilles*, în *BCH*, LXXXVI, p. 858, fig. 10, și LXXXVII, p. 824 și 826, fig. 18 și 19.

⁶ Em. Condurachi, în *Histria I*, p. 16 - 17.

Dintre acestea, cele mai semnificative apropiieri, pentru exemplarul ce ne preocupă, ne sînt oferite de coronamentul zidului de sprijin al terasei de la Didyma ⁷ și de profilul terminal al unei baze rotunde de la Milet ⁸.

Deși realizat dintr-un material diferit (exemplele citate sînt litice), fragmentul nostru reproduce două trăsături caracteristice prezente în profilul exemplarelor citate, trăsături pe care Weickert le consideră, pe bună dreptate, ca reminiscențe ale unei vechi tradiții, și anume: forma atîrnîndă a listelului cu perle și proeminarea părții inferioare în raport cu punctul de pornire superior.

Alături de aceste caractere, atragem atenția de asemenea asupra similarității figurilor geometrice în care se încadrează ovelle (dreptunghi apropiat de pătrat) și bordura de secțiune uniformă, semicirculară.

Se pot cita, de asemenea, provenind din același centru, frumoasele exemplare de ove de la altarul lui Poseidon de la Capul Monodendri ⁹, mai evoluat decît exemplul histrian, în sensul rotunjirii mai pronunțate a părții inferioare și al prelungirii mai marcate a săgeții ce separă ovelle.

În orice caz, grupul de piese analoge menționate, realizate în material litic, se poate situa către mijlocul secolului al VI-lea ¹⁰.

Din domeniul ceramicii ne vom mulțumi să cităm, pentru marea lor asemănare, unele exemplare provenind de la Larissa pe Hermos, fără a considera necesar să subliniem în mod special apropierea stilistice ce se pot stabili între școlile ionică și eolică și pentru alte exemplare de artă decorativă arhitecturală.

Deși unele dintre ele se desfășoară pe muluri cu profiluri diferite de cel al fragmentului histrian, nu putem trece peste apropierea ce se pot stabili în aspectul general. Exemplele alese (decorul frizei figurative VII¹¹ și al frizelor ornamentale 1—3 ¹²) se pot data respectiv între 560—540 și 600—560 ¹³.

Ținînd cont de raportul dintre laturile dreptunghiului în care se încadrează ovelle, de relieful lor puțin marcat, de aplatizarea conturului lor inferior, ca și de faptul că săgeata nu cuprinde mai mult de 1/3 din profil, de asemenea și de finețea bordurii în raport cu piesa, credem că fragmentul de la Histria poate fi datat între anii 560 și 540 î.e.n.

Dacă nu este posibil să precizăm locul de origine a piesei, credem că putem afirma, cu simpla rezervă dictată de o elementară prudență, că ea este opera unui meșteșugar activînd într-unul din centrele ioniene, poate chiar în Milet.

⁷ C. Weickert, *Das lesbische Kymation*, p. 49—50, pl. 1/a; I. T. Shoc, *Profiles of greek mouldings*, pl. A/1; 1/2.

⁸ C. Weickert, *op. cit.*, p. 49, pl. 1/b.

⁹ A. von Gerkan, *Der Poseidonaltar bei Kap Monodendri*, Milet, I, 4, p. 453/11, pl. XIV/1; XIV/3; XV/2.

¹⁰ *Ibidem*, p. 97 și urm.; C. Weickert, *Typen der archaischen Architektur in Griechenland und Kleinasien*, p. 126.

¹¹ L. Kjellberg — Å. Åkerström, *Larissa am Hermos*, 11. *Die architektonischen Terrakotten*, p. 64 și urm., p. 154, fig. 20; pl. 32, 33 și 20.

¹² *Ibidem*, p. 97 și urm., p. 147; fig. 29, pl. 47/4—6.

¹³ *Ibidem*, p. 146.

Cuprinzînd și domeniul ceramicii arhitecturale, imaginea Histriei ca importatoare de produse ioniene ¹⁴ se întregește astfel cu un aspect nou, intrucît, după cît putem aprecia pe baza fragmentelor arhitecturale din calcar local cunoscute pînă acum, Histria nu devine producătoare nici în acest domeniu înainte de finele secolului al VI-lea. Aceasta nu înseamnă însă că o bună parte din materialul ceramic de construcție cu caracter decorativ nu va fi fost importat și în secolele următoare ¹⁵.

Așa cum am arătat, fragmentul studiat nu este singurul în măsură să ateste activitatea constructivă la Histria, către mijlocul secolului al VI-lea î.e.n. Gruparea documentelor de acest fel generează însă probleme legate de existența și mai ales de amplasamentul edificiilor cărora ele le vor fi aparținut, probleme pe care le considerăm potrivite să fie analizate într-un alt cadru, în care rezolvarea lor să-și găsească locul adecvat în prezentarea mai amplă a evoluției arhitecturii histriene din această perioadă.

ARHITECT DINU THEODORESCU

ФРАГМЕНТ АРХИТЕКТУРНОЙ КЕРАМИКИ С ОВАМИ, НАЙДЕННЫЙ В ИСТРИИ

РЕЗЮМЕ

Автор описывает фрагмент незначительных размеров, представляющий однако большой интерес, потому что в Истрии редко находят архитектурные фрагменты.

На основании характерных черт предмета (форма ов, выступающая нижняя часть профиля изваяния) автор устанавливает аналогии с экземплярами в Милете, Кап Монодендрии, Лариссе на Гермосе, что позволяет уточнить время его изготовления (середина VI в. до н. э.) и место происхождения — один из ионийских центров, возможно даже Милет.

Это уточнение показывает, что и в области архитектурной керамики Истрия практиковала ввоз ионийских изделий.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Фрагмент керамики с овнами; а, вид сверху; б, вид спереди; в, вид в профиль (фотография автора).

¹⁴ Em. Condurachi, în *Histria I*, p. 17, 20. Em. Condurachi și colaboratori, *Șantierul arheologic Histria*, în *Materiale*, VIII, p. 249.

¹⁵ Aceeași situație se regăsește și în alte centre nord-pontice, unde importul de ceramică arhitecturală se prelungește și în sec. al V-lea. Vezi V.M. Skudnova, *Из неопубликованных материалов Ольвии, VI—V вв. до н.э.*, în *СА*, XXIX—XXX, 1959; idem, *Новые украшения из Нимфея*, în *Сообщения Гос. Эрмитажа*, XV, p. 44—46; idem, *К вопросу о торговых связях Синопя с Боспором*, în *Труды Гос. Эрмитажа*, I—II, 1958, p. 74—82.

FRAGMENT ARCHITECTURAL À OVES, EN CÉRAMIQUE, PROVENANT D'HISTRIA

RÉSUMÉ

L'auteur présente un fragment qui pourrait paraître insignifiant, vu ses petites dimensions, mais dont l'importance s'est accrue, étant donnée la rareté des fragments architecturaux archaïques à Histria.

En s'appuyant sur quelques caractères de la pièce (forme des oves, proéminence de la partie inférieure du profil de la moulure) l'auteur établit des rapprochements avec des exemplaires découverts à Milet, Cap Monodendri, Larissa sur l'Hermos, ce que lui permet d'assigner comme date de la fabrication le milieu du VIe siècle av. n.è. et comme lieu de provenance un des centres ioniens, peut-être Milet même.

Cette précision complète, avec le domaine de la céramique architecturale, l'image d'Histria en tant qu'importatrice des produits ioniens.

LÉGENDES DES FIGURES

Fig. 1. — Fragment céramique à oves. a, vue d'en haut ; b, vue de face ; c, vue de profil (photographies : l'auteur).